

LANDSCAPE ECOLOGICAL COMPLEX ANALYSIS IN THE AMANOS MOUNTAIN (SE-Turkey - Hatay-Region)

ATTENTION:

*This Article was publ. in Cumhuriyet (Bilim Teknik) on 19th June 1999 by **Arif Çağlar**, and in the Internet by:
"http://members.fortunecity.com/bilgistan/Tematik/yagmur_04.html"
and partly modified by **H. Kehl**, manager of the above mentioned ecological project!*

Akdeniz'de özel bir iklim ve örnek bir proje

Amanos Dağları'nın İstanbul, Balkanlar ve Karadeniz'e benzeyen şaşkırtıcı iklim ve bitki örtüsü özelliğini Almanlar araştırıyor.

Arif Çağlar

Berlin Teknik Üniversitesi'nin İstanbul Teknik Üniversitesi ile birlikte geliştirmeye çalıştığı yeni bir proje dikkatlerin Türkiye'nin şimdiye kadar gözden ırak kalmış bir bölgesine çekilmesine neden oldu. Bu bölge Anadolu yarımadasının güneye sarkan ucunda, Iskenderun Körfezi'nin hemen kıyısında, Türkiye ile Suriye arasında uzanan Amanos Dağları. Berlin Teknik Üniversitesi'nde 15 yıldır sürdürülen ve **Harald Kehl** 'in yönettiği projenin ilk aşaması tamamlandı ve sonuçları yayınlandı. Projenin resmi adı "Güney-Doğu Anadolu Amanos Dağları Coğrafi-Ekolojik Kompleks Analizi", Almanca adındaki sözcüklerin baş harfleri ile kısa adı **LÖKAT**, alt başlığı "Bölge dışı vegetasyon nedenleri projesi".

Amanos Dağları Türkiye'nin hemen hemen her bölgesi gibi olağanüstü coğrafi ve tarihi özelliklere sahip bir bölgesi. Coğrafi özelliği en belirgin şekli ile ikliminde görülüyor. Jeolojik ve coğrafi çevresinin tamamen dışında apayrı bir iklim, apayrı bir bitki örtüsü, Amanos Dağları'nı özel bir konuma sokuyor. Şaşkırtıcı iklim yapısının temelinde jeolojik özellik yatıyor. Amanos Dağları Akdeniz kıyısına paralel yükselen Toros Dağları'nın çizgisinde değil, Alplerin uzantısı Toros Dağları'na dik bir konumda, uzun bir kıyı şeridinde, Iskenderun Körfezi'ne paralel uzanıyor. Hatay vilayetinde, Osmaniye ve Dört Yol arasında Daz Dağları üzerinde 2208 metrede Harmankaya Tepesi'ne kadar yükseliyor.

Meltemin yağmuru

Amanos dağlarının iklim özelliği bu dağların özel jeolojik yapısından kaynaklanıyor. Ege kıyılarında iyi tanıdığımız meltem rüzgârları nasıl İç Anadolu'ya, Ege kıyılarına dik sıradağlar arasından sıyrılıp giriyorsa aynı şekilde Akdeniz kıyılarında da Toros Dağları'na yaslanarak esiyor. Ege'nin kuru rüzgârı meltem Toros Dağları'nın eteklerinden nem topluyor ve neredeyse muson rüzgârlarına dönüşerek nemli kütleyi yağmur bulutları halinde doğuya doğru sürüklüyor. Amanos Dağları Akdeniz'in doğu sahiline paralel olduğu için meltem rüzgarının önünü kesiyor. Yağmur bulutları bütün yüklerini 2150 metre yükseklikte Amanos'un eteklerine boşaltıyorlar. Sonuçta yaz mevsiminde Akdeniz kıyılarında Toros Dağları'nın eteklerindeki kuru ikliminin tersi bir nemli iklim Amanos Dağları'ni tüm Akdeniz bölgesinden ayrı bir özelliğe kavuşturuyor. Akdeniz bölgesinin kurak yazı içinde rutubetli,

bol yağışlı bu bölge şaşırtıcı şekilde kurak tanınmıyor. Yaz mevsiminde batı ve güney-batıdan denizden karaya doğru esen serin meltemin etkisi bitki örtüsünün olağanüstü bir özellik göstermesine yol açıyor.

Meltemin yağmuru

Amanos Dağları'nın iklim özelliği bu dağların özel jeolojik yapısından kaynaklanıyor. Ege kıyılarında iyi tanıdığımız meltem rüzgârları nasıl İç Anadolu'ya, Ege kıyılarına dik sıradağlar arasından sıyrılıp giriyorsa aynı şekilde Akdeniz kıyılarında da Toros Dağları'na yaslanarak esiyor. Ege'nin kuru rüzgârı meltem Toros Dağları'nın eteklerinden nem topluyor ve neredeyse muson rüzgârlarına dönüşerek nemli kütleyi yağmur bulutları halinde doğuya doğru sürüklüyor. Amanos Dağları Akdeniz'in doğu sahiline paralel olduğu için meltem rüzgarının önünü kesiyor. Yağmur bulutları bütün yüklerini 2150 metre yükseklikte Amanos'un eteklerine boşaltıyorlar. Sonuçta yaz mevsiminde Akdeniz kıyılarında Toros Dağları'nın eteklerindeki kuru ikliminin tersi bir nemli iklim Amanos Dağları'ni tüm Akdeniz bölgesinden ayrı bir özelliğe kavuşturuyor. Akdeniz bölgesinin kurak yazı içinde rutubetli, bol yağışlı bu bölge şaşırtıcı şekilde kurak tanınmıyor. Yaz mevsiminde batı ve güney-batıdan denizden karaya doğru esen serin meltemin etkisi bitki örtüsünün olağanüstü bir özellik göstermesine yol açıyor.

Dört mevsim yağmur ve rutubet

Amanos eteklerine düşen yağmur miktarı neredeyse Doğu Karadeniz bölgesinin yağış oranına yaklaşıyor. Kışın metre kare başına 150 gram, bahar aylarında 130 ve yazın bile hatırı sayılır bir miktar olan 100 gram yağmur bu bölgede toprağın sürekli ıslanmasını ve beslenmesini sağlıyor. Kış mevsiminde siklonlar, yaz mevsiminde ise meltem rüzgârları bölgeyi etkiliyor. Bütün bunlar uydu fotoğrafları ile araştırılmış ve **LÖKAT** projesi dokümantasyonu içinde yayınlanmış.

Şaşırtıcı olan bunca yıldır bu bölge ikliminin bilimsel olarak tatmin edici bir ölçümününün yapılmamış olması. **LÖKAT** projesi başlayınca kadar en sağlıklı veriler Ruslar tarafından toplanmış. Ama yapılan son ölçümler önceki ölçümlerden farklı. Eski ölçümlerdeki sonuçlar da bu toprak parçasının Akdeniz ikliminden farklı bir iklime sahip olduğunu gösteriyor ama Amanos Dağları iklim ve bitki örtüsünün Karadeniz ve Trakya ile hemen hemen aynı olması yapılan son ölçümlerin kesin sonucu.

Bulunmaz bir bitki örtüsü

Bu yağış ve bu ılık iklim doğal olarak bitki örtüsüne de yansıyor. Amanos Dağları'nın orta ve yüksek bölgeleri Türkiye'nin Doğu Karadeniz bölgesi ile orta yükseklikler ise Balkanlar'ın Karadeniz kıyıları ile benzerlik gösteren bir bitki örtüsüne sahip. Özellikle Batı Toroslar'ın aynı yüksekliklerdeki bitki örtüsü ile karşılaştırınca iki değişik bölgeyi bir araya getiren ilginç bir iklim ve bitki yapısına sahip bir bölge ile karşılaşılıyor. Kafkas ve Balkan bölgelerinde görülen doğu tipi kayın ormanları da Amanos Dağları'nın özelliklerinden biri. Böylelikle Amanos bölgesi Avrupa ve Sibiryaya tipi vegetasyonun beklenmedik bir biçimde Doğu Akdeniz'de karşımıza çıkan en güney ucunu oluşturuyor, üstelik çok geniş bir alanda çok zengin bitki türleri ile.

Amanos Dağları'nın batı etekleri Avrupa ve Sibiryaya türü bir bitki örtüsüne sahip. Orman yapısı Güney Doğu Avrupa'nın ormanlarına benziyor, Doğu Karadeniz'in ve Balkanlar'ın bitki örtüsü ile hemen hemen aynı. **Berlin Teknik Üniversitesi'nde** yapılmış projenin en şaşırtıcı sonuçlarından biri de bu bölgede Akdeniz bölgesi dışı bir vegetasyonun varlığı. Yeni ve zengin verilerle yapılmış bu projeden önce bitki örtüsü ile ilgili en değerli ölçümler Yıldırım Akman'ın 1973 yılında Ankara Üniversitesi dergilerinde ve 1982 yılında Marsilya'da yayınladığı araştırmalara ait.

Türkiye elindeki birçok zenginlikten biri olan Amanos bölgesini koruyarak bütün dünyanın dikkatini olağanüstü bir iklim ve bitki örtüsü özelliğine sahip bu bölge üzerine çekebilir. Doğanın hediyesi her zenginlik için olduğu gibi, bu zenginliğin de insan aklı ile korunması ve geliştirilmesi gerekiyor.

Bu zenginlik yok olabilir

LÖKAT projesi yöneticisi **Harald Kehli**, bu olağanüstü bölgenin karşı karşıya bulunduğu tehlikeleri iyi tanıyor. Özellikle insan elinin denetimsiz etkisi ile Amanos Dağları'nın eteklerindeki bitki yapısı yitirilebilir. Daha şimdiden bu bölgede soyu tükenmiş 50 tür bitki biliniyor. Bu sayı üstelik son 15 yıl içinde, yani proje yürütülmeye başladığından bu yana yok olan türler. Bundan önce ne kadar türün yok olduğunu belirlemek çok zor. Bir türden bitki arkeolojisi yapmak olanaklı ama bunun zorlukları da ayrı bir konu. Amanos bölgesi, çevresindeki tipik Akdeniz kuraklığına alışık bitki türlerinin işgali tehlikesi ile karşı karşıya. Korumasız bölgede erozyon Amanos'un yabancı kurak bölge bitkilerinin yayılmasına yol açıyor. Daha şimdiden yaygın ve yoğun şekilde tarım ve orman ürünü elde etmenin yol açtığı toprak yapısı değişimi ve bunun sonucundaki erozyon tehlikeleri açıkça görülüyor. Özellikle aşağı ve orta seviyelerde Amanos Dağları'na özel ve olağanüstü bir bitki örtüsü yok olma tehlikesi altında bulunuyor.

LÖKAT projesi sonuçları Amanos eteklerindeki toprak yapısının özel bitki örtüsünü besleyecek zenginliğe sahip olduğunu gösteriyor. Ama eğer eldeki bu zenginlik yitirmek istenmiyorsa dikkatli bir denetim altında tutulmak zorunda. Projenin uydu fotoğrafları ve bölgede yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen verilerle ortaya koyduğu önemli sonuçlarından biri de "Tematik Ekolojik Haritalar". Bu haritalar gelecekteki denetim ve incelemelere temel olacak nitelikte.

Başka özellikler

Tarihsel açıdan bakıldığında Amanos bölgesi çok eski çağlardan beri yerleşim alanı olmuş bir bölge. Bugün tarihi ve arkeolojisi hakkında çok az bilgi sahibiyiz. Çivi yazılı kitabelerde adı Khamanu olarak geçen Amanos Dağları eski çağlardan beri Anadolu yarımadası ile Suriye arasında geçit vermeyen 180 kilometrelik bir duvar oluşturuyor. Kuzeyde 30 güneyde ise sadece 15 kilometrelik bir genişliğe sahip 2000 metreye varan yüksekliği ile Amanos Dağları kuzeyindeki demir yolu ve güney ucundaki Belen (tarihi adıyla Pylae Syriae yani Suriye Geçidi) geçidi dışında ortada kalan 80 kilometrelik sahada sadece bir iki patikadan geçilebiliyor. Güney batı ucunda Hınzır Burnu (Promontorium Rhodosicum) ile bitiyor. Amanos Dağları'nın şimdi kullanılan bir adı da Gavur Dağları. Buradaki "gavur" sözcüğü yaygın olarak bilinen şekilden çok Arap coğrafyacılarının pek sık kullandığı ve "tepeler arasında basık arazi" anlamına gelen "gavr", "al-gavr" sözcüğü ile ilgili olsa gerekir. **Besim Darkot**'un aktardığına göre (İslam Ansiklopedisi, Gavur Dağları maddesi) eski dönemlerde halk arasında ve hatta birçok Batılı coğrafyacı ve seyyahın da değişik ve ancak Amanos'un belli bölgelerini tanımlayan adlarla andığı bu sıradağa verilecek Türkçe ad meselesi 1941 yılında Ankara'da ilk kez toplanan 1. Türk Coğrafya Kongresi'nde de konu edilmiş ve Toros Dağları'nın adı gibi Amanos adının da eski çağlardan beri gelen tarihi bir ad olması nedeniyle bu şekilde bırakılmasına karar verilmiş.

Albert Forbiger eski çağ coğrafyası ile ilgili ünlü eserinde (Handbuch der alten Geographie. 2. Bd. Leipzig. 1843. [Eski Asya ve Afrikanın Siyasal Coğrafyası.]) Ksenophon'dan Amanos Dağları'ndan geçişi engellemek için hem Küçük Asya hem de Suriye tarafındaki geçidin duvarla kapatılmış olduğunu, ama Büyük İskender dönemindeki yazarların artık bu duvarlardan söz etmediğini aktarıyor. Amanos Dağları'nın Suriye'nin kuzeyine, Commagene'ye geçit veren bölgesine (yani Plinius'taki adıyla Amanicae Portae ya da Portae Amani montis, şimdiki adıyla Demir Kapı) Romalılar yol yapmışlar ama kısa zaman sonra bu yol yine bozulmuş. Amanos Dağları üzerindeki ünlü iki geçit eski İssos'un kuzey doğusundaki Pylae Amanides ve İskenderiye'nin güneyinde Suriye ile Kilikya/Küçük Asya arasında tek geçiş olanağı sağlayan Belen Geçidi.

Bu geçitlerden Darius ordusuyla Kuzey Suriye'den Kilikya'ya geçmiş. Büyük İskender ise Pers kralıyla karşılaşmak için İssus'tan yola çıkararak yine bu geçitlerden geçmiş ama Darius'un dolanarak arkasına geçtiğini fark edince İssus'a geri dönmüş.

Amanos Dağları sadece eskiağda de ğil yakın döneme kadarki zengin kültürel yerleşimi ile coğrafi özelliklerinin ötesinde de ilgi çekmeye ve dünyaya tanıtılmaya değer bir bölge. Coğrafi bir raslantı, iklim ve bitki örtüsü benzerliği, bu bölgeye İstanbul'daki araştırmacıların ve İstanbul Teknik niversitesi'nin yakınlık duymasına ayrı bir özellik kazandırıyor. İstanbullu araştırmacılar İstanbul'un Belgrad Ormanları'nın bitki örtüsüne 2000 km ötede, Amanos Dağları'nı da rastlayacaklar. Proje sonuçları kısa bir süre önce iki ciltlik 657 sayfalık bir kitap haline getirilmiş, 106 resim, 75 tablo, 39 fotoğraf, 6 vegetasyon tablosu ve 8 tematik ekolojik harita içeriyor. Çok sayıda renkli grafik ve haritanın bulunduğu sonuçları kitap halinde edinmek mümkün. Ama böyle bir yayının ancak az sayıda bilimsel kuruluş tarafından satın alınabileceği düşünülerek alışma CD-ROM olarak da yayınlanmış. CD hem DOS hem Macintosh işletim sistemlerinde okunabiliyor. İsteme adresi:

Assoc. Prof. Dr. Harald Kehl
Technische Universitt Berlin, Fak. VII
Inst. f. kologie
Ackerstr. 71-76
D-13355 Berlin.

e-mail: Harald.Kehl@TU-Berlin.De

LKAT projesinin web üzerinde bir de homepage'i var, stelik Almanca, İngilizce ve önemli bölümleri ve konu başlıkları Türkçe: <http://www.agnos-online.de/e-loekat.htm>